

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

УДК 371.134:811

Ірина Барабаш

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ-ФІЛОЛОГІВ ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Стаття присвячена аналізу змісту поняття «професійна мовно-літературна компетентність майбутніх учителів-філологів». З'ясовано та розкрито, зміст понять, «компетентність», «професійна компетентність» як особистісної якості, що об'єднує у собі знання, вміння, навички, досвід, якості, здібності. На основі аналізу досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців вдалося визначити зміст поняття «професійна мовно-літературна компетентність».

Ключові слова: компетентність, професійна компетентність, майбутній вчитель-філолог, професійна мовно-літературна компетентність.

Однією з ключових тенденцій сучасної державної політики України є орієнтація на активне входження до європейської та світової спільноти, що потребує переходу вищої школи на нову концепцію підготовки педагогічних кадрів – кваліфікованих фахівців, здатних ефективно і творчо працювати на рівні світових та європейських стандартів, готових до постійного професійного розвитку, соціальної і професійної мобільності фахівця, який усвідомлює свою соціальну відповідальність, уміє визначати та успішно досягати нових педагогічних цілей, є суб'єктом особистісного і професійного зростання, ключовою фігурою у формуванні життєвої компетентності учнів. Розв'язання цього завдання забезпечується реалізацією компетентнісного підходу у вищій професійній освіті. У зв'язку з цим здобуті в процесі підготовки вчителів знання, вміння та навички потрібно розглядати з точки зору кінцевого освітнього результату – формування їх компетентностей.

Протягом останнього десятиліття з'явилася низка праць, які стосуються шляхів досягнення високої кваліфікації або компетентності випускників ВНЗ. Аналіз наукових джерел з психології, дидактики, лінгвістики, лінгводидактики засвідчує, що ряд науковців присвятили свої дослідження проблемам формування у студентів окремих компетентностей: психологічної та педагогічної (О. Глузман, Л. Карпова, А. Радченко, М. Степко, Н. Тарасенкова та ін.); дослідницької та етичної компетентності вчителя початкових класів та іноземних мов (В. Баркасі, Т. Балихіна, І. Зимня, Л. Карпова, Г. Кловак, С. Мартинова, В. Молчанов-

ський, В. Русецький, Л. Хоружа); професійної компетентності у майбутніх фахівців-сходознавців (В. Федина, К. Довбня), вчителів інформатики (О. Волченко); інформаційно-технологічної компетенції (Н. Яциніна); природничо-наукової (О. Савченко); комунікативної та лінгвоестетичної (Н. Остапенко, Т. Симоненко), методичної компетентності учителів-словесників (В. Коваль, О. Крпусь, О. Семенов). Однак до цього часу у психолого-педагогічній літературі не набуло висвітлення питання формування професійної мовно-літературної компетентності майбутніх учителів-філологів, не розкрито зміст та структуру поняття, не визначено шляхи досягнення поставлених завдань.

Мета статті – визначити й розкрити зміст поняття «формування мовно-літературної компетентності майбутніх учителів-філологів» в теорії і практиці педагогіки.

У концепції Болонського процесу зазначається, що впровадження і застосування термінів «компетентність» або «компетенція» як ключового вектору діяльності вищого навчального закладу сприятиме переходу від суто академічних критеріїв оцінювання до системного аналізу високо-професійної і соціальної підготовки випускників вищих навчальних закладів та освоєнню освіти впродовж усього життя.

Для з'ясування сутності та змісту поняття «професійна мовно-літературна компетентність майбутнього вчителя-філолога» звернімося насамперед до визначення поняття «компетентність» міжнародними організаціями. Зокрема, експертами країн Європейського Союзу означене поняття трактується як здатність ефективно й творчо застосовувати знання й уміння як у міжособистісних стосунках, так і в професійних ситуаціях. Міжнародна комісія Ради Європи пропонує тлумачити це поняття як загальні або ключові вміння, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, ключові кваліфікації. Однак, серед чисельних визначень поняття «компетентність» перевага надається загальноновизнаним дефініціям, зокрема, компетентність – поєднання знань, умінь, цінностей і ставлень, застосованих у повсякденні (ЮНЕСКО), спроможність кваліфіковано провадити діяльність, виконувати завдання або роботу (Міжнародний департамент стандартів) та ін.

Розв'язанню проблеми компетентнісного підходу в освіті, визначенню основних його понять та категорій присвятили свої дослідження вітчизняні та зарубіжні дослідники. Зокрема О. Пометун сприймає це поняття як об'єктивну категорію, що фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, ставлень, завдяки яким учитель здатний здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності [7, с. 19].

О. Міщенко, Г. Саранцев, В. Сластьонін, С. Спірін розглядають професійну компетентність майбутніх вчителів через ідею імітаційного моделювання педагогічної діяльності. На думку дослідників, професійно-

компетентний учитель – це той, хто здатний реалізувати педагогічну діяльність, педагогічне спілкування на досить високому рівні, досягаючи позитивних результатів навчання й виховання школярів.

Науковці Л. Волошкота В. Петрук виділяють у структурі професійної компетентності фаховий компонент, трактуючи його як готовність до конкретного виду професійної діяльності.

Для Б. Гершунського професійна компетентність – це рівень професійної освіти, досвіду та індивідуальних здібностей людини, її мотиваційні прагнення до безперервної самоосвіти і самовдосконалення, творче та відповідальне ставлення до справи. Саме від рівня професійної компетентності учителя, на думку автора, залежить результативність освіти [2, с. 74]. Е. Нікітін відзначає, що професійна компетентність учителя включає сукупність його гуманістичних орієнтацій і здатність бачити педагогічну реальність, володіння педагогічними технологіями, реалізацію розвиваючого та особистісно орієнтованого навчання [6, с. 7].

У наведених тлумаченнях поняття «компетентності» простежується спільна змістова основа, з якої можна зробити висновок, що компетентною є людина, що володіє достатніми знаннями у відповідній галузі, обізнана, має належний рівень готовності до конкретної професійної діяльності у поєднанні з мотиваційною складовою, уміннями, навичками, емоційно-ціннісними орієнтирами, сформованими процесі освіти і самоосвіти.

Звернемося до тлумачення поняття «професійна компетентність» як характерної ознаки конкретного спеціаліста – вчителя-філолога. Дослідник В. Сидоренко компетентність учителя української мови та літератури трактує як особистісну якість суб'єкта, ступінь сформованості знань, умінь, філологічних і педагогічних здібностей, необхідних для якісного, кваліфікованого проведення проектно-конструкторської (планувальної), аналітико-прогностичної, процесуальної діяльності на технологічному (інноваційному) рівні, забезпечення ціннісно-орієнтованого простору як для власного сталого саморозвитку і самовдосконалення, так і учня з проекцією на одержання гарантованих досягнень [9, с. 73].

О. Семенов дотримується думки, що професійна компетентність учителя української мови і літератури – це інтегральна особистісна якість, що включає сукупність професійних компетенцій, які зумовлюють готовність до педагогічної діяльності. Автору вдалося визначити такий склад професійної компетентності вчителя української мови і літератури: педагогічна, психологічна, лінгвістична, мовна, мовленнєва, комунікативна, фольклорна, літературна, етнокультурознавча, методична, інформаційна, дослідницька компетенції [8].

В. Коваль професійну компетентність майбутніх вчителів-філологів визначає як набуття компетенцій, що включають отримані знання, набуті уміння, навички, досвід, способи мислення, цінності, інтереси, прагнення, спроможність відповідати за використання прийнятих рішень під час

професійної діяльності, що проявляється у здатності фахівця професійно діяти згідно з визначеними державою освітніми стандартами, виявляти особистісний педагогічний імідж і демонструвати фундаментальну, психолого-педагогічну, методичну, інформаційно-комунікаційну, практичну та соціально-гуманітарну підготовку [4].

І. Халимон стверджує, що професійна компетентність вчителя-філолога є результатом оволодіння фахівцем професійними компетенціями – загальнокультурною, педагогічною, психологічною, лінгводидактичною, навчально-пізнавальною, комунікативною (до складу якої входять мовна (лінгвістична), мовленнєва, соціокультурна) [10, с. 15].

В. Блінов, К. Махмурян, Е. Соловова розглядають професійну компетентність вчителя-філолога як синтез, нерозривну єдність змістовного і структурного компонентів, реалізованих через комунікативну компетенцію в галузі рідної та іноземної мов, філологічну, психолого-педагогічну, соціальну, методичну, компенсаторну, загальнокультурну компетенції, педагогічне та мовне мислення, особистісні якості [1]. А. Задорожна, О. Ломакіна, під професійною компетентністю вчителя-філолога розуміють інтегративну властивість особистості, що виражається в сукупності компетенцій педагогічної та предметної галузі знань (комунікативна, дидактична, особистісна) [3, с. 156]. Професійну компетентність майбутнього вчителя-філолога Н. Козлова визначає як початковий рівень його професійного становлення, як професійно-значиму, інтегративну якість особистості, основними складовими якої є знання, вміння та навички; комунікативна спрямованість особистості; педагогічна креативність, що забезпечують у комплексі ефективну освітню діяльність студентів [5].

Висловлені міркування підкреслюють складність і багатогранність поняття «професійна компетентність майбутнього вчителя-філолога». У ході аналізу літератури ми дійшли висновку, що професійна компетентність педагога є інтегральною особистісною якістю, що включає сукупність професійних компетенцій і об'єднує у собі теоретичні характеристики (знання), практичні (вміння, навички, досвід) і особистісні характеристики (якості, здібності) готовності його до професійно-педагогічної діяльності. Це фахівець, який успішно розв'язує завдання навчання й виховання, готує для суспільства випускника з бажаними психологічними якостями. В свою чергу професійну мовно-літературну компетентність майбутнього учителя-філолога характеризуємо як здатність фахівця відповідати вимогам професії та демонструвати належні особисті якості в ситуаціях професійного спілкування, мобілізуючи для цього знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному й писемному професійному мовленні, бездоганне володіння нормами сучасної літературної мови, лінгвістичну освіченість, розвинене мовне чуття; широку ерудицію, знання теорії, історії, етапів формування і розвитку мови та

літератури, персоналій, обізнаність із творами світового письменства, перекладною літературою; користування словниками різних типів, граматики, довідниками, інтернет-ресурсами, електронними посібниками та ін., що сприятимуть удосконаленню мовної культури вчителя-словесника; володіння власним арсеналом засобів підготовки учнів до контрольної оцінювальної діяльності, моніторингу, зовнішнього незалежного оцінювання тощо; вміння створювати програмно-тематичні комплекси опанування матеріалу за традиційними та інноваційними технологіями навчання в сучасній школі тощо, опираючись на внутрішню мотивацію та досвід, усвідомлюючи необхідність самовдосконалення та саморозвитку.

Отже, компетентнісний підхід переорієнтовує традиційну освітню парадигму з переважної трансляції готового знання і формування навичок на створення у ВНЗ умов для оволодіння студентами комплексом компетентностей та компетенцій, які визначаються готовністю випускника до самостійності, відповідальності, продуктивної діяльності, гнучкості рішення особистісних та професійних задач в сучасному просторі.

Професійна мовно-літературна компетентність майбутнього вчителя-філолога є інтегральною особистісною якістю, яка включає сукупність професійних компетенцій і об'єднує у собі знання, вміння, навички, досвід, особистісні якості й здібності, основа яких закладається у студентські роки під час навчання у вищому навчальному закладі, а подальший її рівень може зростати лише у процесі педагогічної діяльності із застосуванням інноваційних технологій.

Виконане дослідження не вичерпує всіх аспектів зазначеної проблеми. Предметом подальших наукових розробок може бути визначення структурних компонентів формування професійної мовно-літературної компетентності майбутнього вчителя-філолога та з'ясування шляхів оптимізації цього процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Блинов В. И. Как реализовать компетентностный подход на уроке и во внеурочной деятельности / В. И. Блинов. – М. : АРКТИ, 2007. – 132 с.
2. Гершунский Б. С. Философия образования для XXI века / Б. С. Гершунский. – М. : Совершенство, 1998. – 608 с.
3. Задорожная А. В. К вопросу о развитии межкультурной компетенции студентов вузов посредством / А. В. Задорожная // Материалы международной научно-практической конференции. – Пятигорск, 2002. – С. 155–158.
4. Коваль В. О. Теоретичні і методичні засади формування професійної компетентності майбутніх учителів-філологів у вищих педагогічних навчальних закладах : монографія / Валентина Олександрівна Коваль. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2013. – 455 с.

5. Козлова Н. В. Компетентностный подход в высшем образовании как стратегическая проблема / Н. В. Козлова, Н. И. Головатенко // Вестник Томского государственного университета. – 2007. – № 301. – С. 174–177.
6. Никитин Э. М. Федеральная система повышения квалификации : проблемы и перспективы развития / Э. М. Никитин // Народное образование. – 1999. – № 7–8. – С. 5–14.
7. Пометун О. І. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки / О. І. Пометун // Вісник програм шкільних обмінів. – 2005. – № 23. – С. 18–20.
8. Семенов О. М. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури : монографія / Олена Миколаївна Семенов. – Суми : Мрія-1, 2005. – 404 с.
9. Сидоренко В. В. Модель професійної компетентності вчителя української мови і літератури в контексті впровадження компетентнісно зорієнтованого підходу / В. В. Сидоренко // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2011. – № 1. – С. 72–77.
10. Халимон І. Й. Формування професійної компетентності вчителя з другої спеціальності «Іноземна мова» : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / І. Й. Халимон. – Житомир, 2009. – 20 с.